

Släktcirkeln

Forum för cirkelledare 26 dec
2004

Utgivare: Sveriges Släktforskarförbund
Postadress: Allén 7, 172 66 SUNDBYBERG
Redaktör: Gunvor Hjärtström

E-post: gunvor.hjartstrom@telia.com
Tel: 08 - 440 75 50
Fax: 08 - 695 08 24

*God Jul
&
Gott Nytt
Cirkelår
2005*

*Sitta som katten
i fönstret
och försöka fånga
snöflingorna
med tassan*

*smälter
i min hand.*

Nina Södergren

Sven Nykvist

Innehållsförteckning

312 000 cirklar med 2,5 miljoner deltagare har studieförbunden haft totalt under år 2003. Det är färre än året innan. Kulturprogrammen, under vilka släktforskarcirklarna ingår, har ökat sin andel av kakan med 2,1 %. Västernorrlands län toppar den ökningen följt av Norrbottens och Gävleborgs län, rapporterar Statens kulturråd.

I detta nummer av Släktcirkeln kommer först några axplock ur Karin Strömbergs häfte om *Sed & folketro omkring dopet* med början på denna sida.

Stefan Andersson Escher har släktforskat sedan tonåren och kan nu kombinera sitt släktforskningsintresse med sitt yrke som genetiker.

Stefan är styrelseledamot i Skelleftebygdens släktforskarförening sedan många år och jobbar just nu med släktforskning på halvtid. Hans släktforskning är knuten till medicinsk forskning där man försöker hitta ärftliga orsaker till vanliga sjukdomar som stroke och diabetes.

På sidorna 4-5 får du läsa om hur Stefan kombinerar sin hobby med sitt arbete.

Berit Aronsson, avgående sekreterare i Skåneförbundet, har skickat en rapport från deras senaste utbildningsdag för cirkelledare i Skåne. Fortsättning ser det ut att bli. Lycka till!

Jag har läst Lasse Erikssons böcker - *Boken om Gerda* och *Den elektriska damen* - vilka utstrålar en hyllning till våra arkivs möjligheter att ge stoff (som i detta fall) till två dokumentärromaner.

På sidan 6 berättar Maud och Ola Vikström om sin släktforskning och hur den ledde till en lyckad släkträff.

På samma sida hittar du en bit av en resa som Lisbeth Dahlin, ny förbundssekreterare, och jag gjorde sommaren 2003.

Magnus Bäckmark, redaktör för Svenska släktkalendern, beskriver tankarna och arbets sättet bakom uppslagsverket. Han uppmanar till medverkan från dig och/eller alla dina släktforskarkolleger att lämna in släktöversikter för publicering. Sidan 8.

Därefter sätter genealogen Elisabeth Thorsell fingret på det som för oss cirkelledare måste vara en skyldighet att sätta i ryggmärgen på våra kursdeltagare.

På sidan 10 skriver Bengt Borkeby om vad landshövdingars kungörelser kan ge för släktforsaren.

Tips och tack på näst sista sidan.

En del av Thord Bylunds tankar har samlats i nr 18 i skriftserien från HLA. Det blev en 1000-tipsbok för cirkelledare att ha i sin bokhylla.

Det här är mitt sista nummer av Släktcirkeln. Snart tror jag att jag ska hinna med de-å-de-å-de som pensionär, sånt som jag inte hunnit med tidigare. Lite svårt verkar det vara att övertyga omgivningen om det. På sista sidan bjuder jag på en *Tack för mig-kaka* till kaffet. Mina kursdeltagare brukar få den serverad så här på en A4, som belöning för sina framsteg efter tredje läsövningen. Margareta Grafström, Härnösand, har skrivit receptet.

Var så goda!

Axplock ur

Sed & folketro omkring dopet

Av Karin Strömberg

”Hur ett barndop i Svenska kyrkan skall genomföras, har funnits fastställt i kyrkohandboken. Men sederna omkring dopet, förberedelserna före dopet, dopdräkten och hemkomsten efter dopet, har skiftat genom tiderna.

Vid dopet, som i andra livets högtider, har folktron haft stor betydelse och gripit in i människornas handlande och beteende – många gånger på ett för oss nutidsmänniskor obegriplig sätt” inleder Karin sitt häfte med.

I de gamla landskapslagarna stadgades vad som gällde för det nyfödda barnet. Om barnet föddes ”med nagel och näsa med hud och hår” kunde glädjen vara stor. Det ankom fadern att pröva om barnet var livsdugligt och fick leva genom att ”knäsa”. Ordet finns kvar i Svenska Akademiens ordlista. Hade barnet hår eller fosterhinnan på huvudet ansåg det lyckosamt, barnet var född med segerhuva.

I nordligaste Norrland t ex, i mina hemtrakter, skulle det nyfödda barnet svepas i något plagg som fadern använt för att det skulle vara skyddat mot onda makter. I andra delar av landet fanns andra seder.

Vid det första badet var barnet utan kyrkans beskydd, en hedning. Det första badvattnet skulle helst

tas före solnedgången och i en bäck som rann norrut. Var detta omöjligt kunde eld eller svavel kastas i badvattnet. Vasst föremål eller silversmycke gav lycka och framgång, rött tyg eller röda rosor i badvattnet gav rödblommiga kinder vilket var tecken på hälsa.

Glödande kol lades i badvattnet innan det slogs ut under golvet i stugan för att illvilliga människor inte skulle kunna komma åt det i syfte att skada barnet.

En allmän regel var att ingen främling fick komma in i stugan förrän barnet var döpt. Barnet kunde inte lämnas ensam ett ögonblick. Man vakade hedning.

Före reformationen fick fadern stå i vapenhuset under dopakten som bestod av två delar. Vid ingången mötte prästen gudmodern som bar fram barnet. Han blåste barnet två gånger i ansiktet och sade: *Gack bort djävul från denne Herrans avbild och giv rum för den Helige Ande – tag den Helige Ande, fly djävulen, och vare dig en boning beredd åt Herren.* Därefter välsignade han några saltkorn och stoppade dessa i munnen på barnet som då blev värdig att föras in i kyrkan och vid dopfunten smörjas innan de tre dopplingarna i funten. *”Ty blott naken kan man bliva ett med Kristus.”* Med dophandkläde, av finaste linne, torkades sedan barnets huvud.

De äkta barnen döptes före gudstjänsten och de oäkta efter. Gustaf III påbjöd likställighet år 1778.

Under 1600-talet skulle dop förättas med läsning och vigt vatten i Guds hus varvid barnet också blev arvsberättigad. Efter reformation frångick prästerskapet neddoppning av det nakna barnet. Dopfontarna moderniserades och fick grundare dopfat.

Enligt 1686 års kyrkolag skulle dopet ske åtta dagar efter födelsen. Brott mot detta straffades med kyrkoplikt och ansenlig gåva till kyrkan och till fattiga.

Ett odöpt barn fick ingen själaräddning. Nöddop blev vanligt och kunde förrättas i hemmet av lekman.

1864 års lag ändrade tiden till sex veckor. Allmogen begärde ofta att få döpa tidigare för det var betungande med alla skyddsåtgärderna över hedningen.

Dopakten i hemmet var vanligt bland städernas borgerskap och spred sig till landsbygden på 1800-talet.

Dopdräkten skulle vara allvarsam föreskrevs det i en stadga från 1664. Men dopklädnaden blev rikt utsmyckad på olika sätt. På 1800-talet kom enklare kläden i bruk och mössa som visade barnets kön.

Seder kring namn har nog de snabbaste växlingarna. Namnet var hemligt fram till dopet för att barnet inte skulle bli skvalleraktigt. Det hände att man bytte namn om barnet blev sjukligt. Med jämna mellanrum har namn och namseder återkommit. Under slutet på 1800-talet blomnade fantasin mest.

Carl von Linné reagerade kraftigt mot seden att döpa barnen tidigt *”Man brukar ock hafwa de nyfödda barnet til kyrkan at döpa dem och det ofta uti starkaste frost, hwilket är ganska skadeligt för köldens skuld, den de äro mycket otålige före, som komma ifrån den stadiga värmen i moderslifwet och ännu farligare, då en hop oförstående präster döpa barnen i kalt watten. Hwilket af det, at det kommer in på bara hufwudet, förorsakar obstruktioner och till äfwentyrs farliga hufwudpassioner”.*

Barndop i Wittenberg 1564

De äldsta dopfontarna var av sten. På 1100-1200-talet började dopfontar av trä att användas.

En havande kvinna var utesluten som fadder. *”Den som har barn att bära skall inte bära.”* Det var viktigt att den som bar fram barnet till dopet hade gott och milt sinne då dennes karaktär hade mer inflytande på barnet än föräldrarnas. Efter hemkomsten överlämnades det kristnade barnet ceremoniellt av den som burit fram det vid dopet till fadern om det var en son och till modern om det var en dotter.

Medan gästerna tog för sig av barnsölet fick barnet ligga i sin bädd med dopkläderna på.

Faddersgillena kunde vara storartade fester. Gåvorna var oftast pengar och upptogs vid arvsskifte som barnets enskilda egendom.

Under 1600-talet firades barnsölet under så stora festligheter så drottning Kristina var tvungen att utfärda förbud. Kortare fester gällde för städerna medan det på landsbygden fick pågå i högst två dagar.

Mot slutet av 1800-talet blev graverade silverskedar en populär gåva.

Gunvor Hjærtström

Släktforskning och genetik

Stefan Andersson Escher

Jag är genetiker och arbetar som lärare och forskare vid Umeå Universitet. Just nu är jag involverad i ett projekt som heter Svenska folksjukdomar, där vi är på god väg att hitta genetiska (ärftliga) orsaker till våra vanligaste sjukdomar som diabetes, stroke och hjärt- och kärlsjukdomar. Miljön är nog den viktigaste anledningen till att dessa sjukdomar bryter ut. Man vet att övervikt är en bidragande orsak till att diabetes bryter ut och att rökning är den största riskfaktorn för hjärt- och kärlsjukdomar. Kombinationen av ärftliga faktorer och en dålig miljö kan öka risken att man drabbas.

Det är alltid svårt att veta om det är miljön eller arvet som gör att en sjukdom bryter ut, men med nya genetiska metoder har det blivit enklare att hitta genetiska orsaker till dessa sjukdomar. En annan förutsättning som gör det lättare för oss att hitta sådana faktorer är att vi har valt att arbeta med den unika populationen i Norr- och Västerbotten. Den är ur genetisk synpunkt homogen och härstammar ursprungligen från ett ganska litet antal människor. Det borde alltså bara vara några få genetiska faktorer som gör att individerna i populationen utvecklar sjukdomen och inte som om alla individer var helt obesläktade att det kan vara en mängd olika faktorer som orsakar sjukdomen.

Vi börjar med att identifiera sjuka individer, bl.a. genom de sjukdomsregister som finns. Oftast ställer vi upp en rad förutsättningar t.ex. ålderskriterier eller att de inte haft några andra sjukdomar. Till individer med den specifika sjukdom som vi valt ut skickas enkäter där den första frågan är om de har några nära släktingar som lider av samma sjukdom, om de svarar ja på den frågan får de beskriva sjukdomar och dödsorsaker i sin familj. Vi tänker oss att om det finns familjer där flera medlemmar är drabbade av samma sjukdom, så är det troligt att genetiska faktorer som ligger bakom dessa fall.

När vi sedan sammanställer enkäterna ritas vi ett familjeträd – pedigree – med den först identifierade individen som proband. Familjeträd med fler än tre sjuka nu levande släktingar går vi vidare med. T.ex. en kvinna uppger i sin enkät att hon har två drabbade

bröder och en moster. Pedigreen skulle då se ut så här för den familjen. Ringar för kvinnor och fyrkanter för män, fyllda symboler indikerar att de är drabbade av sjukdomen.

I vår forskningsgrupp ingår forskningssköterskor som kontrollerar diagnoserna, sköter provtagningen och har all kontakt med probanden och deras anhöriga. Vi provtar både friska och sjuka släktingar, oftast får de provtagna en liten hälsoundersökning.

Min uppgift är studera familjernas ursprung. En viktig uppgift är att kontrollera att familjerna verkligen kommer från Norr- och Västerbotten, vi har trots allt en inflyttning på ungefär 10 % i regionen, de familjer som inte kommer härifrån sorteras ut. Det enklaste sättet att ta reda på födelseförsamling är ju att använda Sveriges befolkning 1970 och 1980 och Sveriges dödbok. Jag längtar till nästa version kommer.

Jag försöker också att ta reda på om de olika familjerna är släkt och kan byggas ihop i en jättestor pedigree. Eftersom de flesta av mina proband eller deras föräldrar är födda före 1933 kan jag enkelt ta reda på deras föräldrar från födelseböcker från mikroort. När jag hittat förfäder som är födda före 1900 använder jag Arkion och dess Folkräkningsdatabaserna 1900, 1890, 1880 och 1870 som finns för Norr- och Västerbotten. Dessa är kraftfulla redskap som gör att jag ganska enkelt kan komma 4-5 generationer bakåt. Redan här kan jag ha funnit släktskap mellan olika familjer.

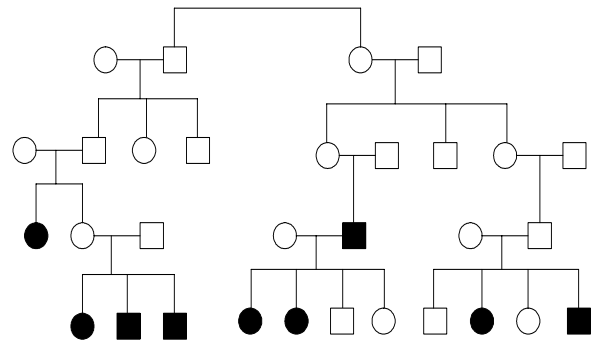
För att komma vidare använder jag förutom traditionella släktforskningsmetoder olika databaser som jag har tillgång till bl.a. Demografiska databasens INDIKO och Nolaskogs CD-skivor om församlingarna i Västerbottens inland. Man skulle ju alltid vilja att det fanns fler och större databaser, för de är mitt kraftfullaste verktyg.

Flera har försökt att bygga upp släkktred utifrån sjuka individer och trott sig hitta en gemensam anfader till sjukdomen. Men det har oftast visat sig att så enkelt är det inte, det är kanske bara en liten del av de sjuka som man förklara med en gemensam genetisk sjukdom. Jag har tittat på en hjärtsjukdom där ett par kusiner hade sjukdomen, men den berodde på olika

orsaker. Det finns oftast en rad anledningar till att en sjukdom bryter ut och miljön spelar en mycket stor roll. Vidare måste man vara säker på att det är verkligen är samma sjukdom som man tittar på.

Nu när vi börjar ha ledtrådar som visar att de sjuka har samma genetiska förändringar så blir det mycket intressant att knyta ihop de sjuka individerna och se om man kan få stora släkträd som kan förklara varför vissa individer får sjukdomen.

Ni undrar säkert om konkreta resultat. Vi har inte än inte hunnit så långt i våra projekt, men vi har hittat flera intressanta regioner på olika kromosomer som vi tror bidrar till att sjukdomen bryter ut. Några gener kan vi inte presentera ännu, men det dröjer nog inte så länge, vi får nya resultat hela tiden.

Här har jag knutit samman tre av våra familjer till ett stort släkträd och man anta att de gemensamma anorna bär på en genetisk faktor som bidrar till sjukdomen. Det är svårt att veta diagnoser hos tidigare generationer, oftast får det bli antaganden.

Skånerapport

För 4:de gången har cirkelledarna i Skåne samlats till utbildningsdag. Liksom förra året höll man till i Landsarkivets lokaler vid ArkivCentrum Syd. Årets tema var Datorprogram och sökning på Internet.

Stig Aronsson inledde under rubriken "Likt och olikt i släktforskarprogrammen" En kort presentation gjordes av programmen Disgen, Holger, Anarkiv, Min släkt, Win Family och Great Family.

Gösta Gansmark, redogjorde för hur man på bästa sätt gör sökningar i olika databaser på Internet. Bland annat gavs tips på hur man med jokertecken kommer ifrån stavningsproblematiken. Tips gavs på användbara hemsidor, både de som var gratis och de som var avgiftsbelagda.

Åke Kjellqvist, som under flertalet år hållit i EMIBAS-projektet i Skåne, gav tips på hur man söker emigranter. Även här gavs tips på olika hemsidor. Tonvikten var lagd på USA, men man skall inte glömma bort att många skåningar emigrerade till både Danmark och Tyskland. För många var Danmark språngbrädan vidare till Amerika.

Eftermiddagen ägnades åt praktik med uppkoppling mot Internet. Vid det avslutande kaffet diskuterades teman för nästa års sammankomst, vilket bådar gott för fortsatt samarbete mellan SGF och cirkelverksamheten. Årets sammankomst samlade totalt 28 personer, både gamla bekanta och nya cirkelledare. *Berit Aronsson*

Boken om Gerda Den elektriska damen

- Vem är hon, kvinnan vid min sida, mina barns mor?

Det var frågor historikern, författaren och stå-upp komikern Lasse Eriksson ställde sig när han inte klart såg varifrån vissa "släktdrag" i familjen kom. Hustrun Kristina kunde inte ge tillfredsställande svar och svärfadern hade tappat berättarförmågan.

På vinden i sommarhuset hittade han en tidning från 40-talet där en artikel handlade om en intressant kvinna med samma namn som Kristinas farmor, Gerda Nilsson. På vinden fanns också en stor brevsamling.

- Ja, det var nog farmor, svarade Kristina tveksamt.

Lasse bestämde sig att ta reda på mer om kvinnan. Det resulterade i en dokumentärroman; *Boken om Gerda*.

Lasse beskriver hur han gick tillväga med sin forskning i källorna utanför kyrkoarkivalierna. En släktforskarens detektivarbete i udda källor.

Gerda Östberg var den första gifta kvinnan i Sverige som disputerade. Boken beskriver hennes studier och kärleken till docenten, hennes lärare, och också om studentlivet i Uppsala för hundra år sedan.

Gerdas föräldrar var Sofi och Sven. Sofi, bondflicka från Tjällmo, var lärarinnan som på 1800-talet fick behålla sin tjänst efter giftermål. Hon införde näringslära och grundade skolköket inom folkskolan - barnen blev friskare. Sven införde ventilation i skolsalarna och obligatoriskt bad vilket också förbättrade barnens hälsa. Deras nya tankar blev mycket uppmärksammade världen över. *IDen elektriska damen* lyfter Lasse kärleksfullt fram Sofi, en visionär och stor pedagog. *Gunvor Hjærtström*

Huset på Bockön

-en resa i tid och rum i Norrbotten juli 2004.

Maud och Ola Wikström

Erik Johansson Wikström (Glad), den första personen i Olas släkt som antog namnet Wikström, föddes 1761-03-31 och dog 1822-12-30. Han var foster-son hos sin farbror som bar soldatnamnet Glad. Platsen där huset låg kallas än i dag för Gladbacken och ligger i Strömsund utanför Råneå i Norrbotten. Namnet Wikström kommer från ”viken” i Rånefjärden där Gladbacken låg och första stavelen i Strömsund, där bodde och arbetade Erik största delen av sitt liv.

Inspirerad av vår ”fröken” på släktforskningskursen Gunvor Hjærtström gjorde vi en liten ”vandring i fädernas spår” sommaren 2003. Vi besökte kyrkogårdar och fotograferade gravstenar, vi besökte Meldersteins bruk och Strömsund och tittade på resterna av den järnhantering som funnits där. Platser där flera av Olas förfäder slitit ihop till brödfödan, sådan den nu var. Att anlägga en järnhantering i Strömsund vid kusten och räkna med att transportera malmen med renar från Gällivare var nog det mest optimistiska jag hört men så gick det inte så bra heller.

Vi träffade Olas kusin, Jan Wikström, den verkligt hängivne släktforskaren. Han är och har varit mycket aktiv i Luleåbygdens släktforskarförening och sitter inne med de mest otroligt detaljerade kunskaper man kan ha om sin släkt. Hans forskning bygger mycket på mantalslängder och han kan alltså säga var anfäderna bott, vad de jobbat med, vilka gårdar de ägt och gift in sig i m. m.

Med drygt 3000 anfäder och Olas och Jans kunskaper som underlag fick jag hösten 2003 en obehaglig lust att försöka ordna en släkträff. Platsen var given. Strömsund förstås. Där finns också Strömsundshemmet som är ett vandrarhem i kyrkans regi och ligger granne med Gladbacken, så logi var inga problem. Sedan gällde det bara att få släkten att bestämma om de ville delta eller ej.

Lördagen den 17 juli 2004 samlades vi, 32 vuxna och 10, barn på Strömsundshemmet. Det var Olas syskon, kusiner deras barn och ingiftningar. Min tanke från början var att träffen skulle vara fredag till söndag men de flesta tyckte att det räckte med en dag och så fick det bli. Nu fick vi fredagskvällen till att sätta upp antavlor och stamtavlor m m på väggarna och jag sände en tacksam tanke till Anders Eriksson DIS-Öst som ifrågasatte min beställning av en komplett antavla utskrivna på ”plottern”. När han gått igenom Olas register frågade han lite försynt var jag tänkt sätta upp papperen, det skulle nämligen bli 69 A1-

ark, dvs 38 kvm. Vi enades därefter om att jag bara skulle skriva ut ett par stamtavlor. En utgående från Eric Glad och en som visade anförluster. (Ola och hans syskon är 6-männingar med sig själva.) Vi har räknat ut att anförlusterna för Olas mors och fars gemensamma anor är 54 %. Man ska komma ihåg att det inte fanns så många människor uppe i Norrbotten på den tiden och att vi talar om en tidsrymd från nutid till tidigt 1600-tal. Man ska också komma ihåg att vi talar om bönder för vilka det var viktigt att man gifte sig så att man fick behålla sina gårdar och gärna utöka dem. Släktens ”Adam” brukar vi kalla David Larsson i Prästholm (1500-talet) som har 17 grenar utgående från sig som alla leder till Ola och hans syskon. Samtidigt blir man imponerad av att man uppenbarligen höll reda på släktskap. Vi har inte hittat några kusiner eller tremänningar som gift sig med varandra utan det är flera generationer emellan.

Det blev den mest fantastiskt lyckade dag man kan tänka sig. Tack Jan! Vi började ”isi Mårtens” i Böle som heter så trots att det är drygt 300 års sedan anfadern Eric Mårtensson bodde där (1664-1737). Även om boningshuset inte finns kvar så står nuvarande byggnader precis som de stod då, enligt Jan, med en vidunderlig utsikt över slätten i Böle. Efter ett kort stopp i Prästholm där ett flertal av fäderna levat blev det lunch i Meldersteins och en titt på det som finns kvar av bruket där anfäderna Bergström och Löfgren verkat

I Jämtöavan träffade vi på två äldre bröder Lalander som höll på att renovera det hus som Olas farfar JP Wikström flyttade in i som nygift med sin Dorotea Wilhelmina och där de tre äldsta, av 5 söner, föddes. Som jag uppfattade det så hade bröderna Lalander köpt tillbaka detta hus av den av JP:s söner som ärvde det när JP dog och som haft det som sommarstuga i flera år. De blev något konfunderade när 10 bilar stannade på vägen utanför stugan och 40 personer började vandrade upp mot dem. När vi förklarar vad vi höll på med blev de nog mest smickrade och kameran kom fram. Bland oss var det döttrarna till den man som ärvt stugan och haft den som sommarbo- stad som var mest glada. ...och där lekte vi...och där klättrade vi och så vidare.

Via Rörbäcken var det så dags att åka båt till Huset på Bockön. Fädernegården med stort ”F”. Huset byggdes av Hans Wikström, (1800-1874) son till Eric. Förutom jordbruk ägnade sig Hans åt fartygs-

bygge, vilket nog var mer lönsamt än jordbruket. Efter åtta år flyttade de till fastlandet och i Råneå startade JP och hans söner skotillverkning, JP Wikström & Son, senare Sko-Wikström. De blev mest kända för den på 70-talet populära ”Norrbottensnäbban”.

Bockön ägs numera av Svea-skog och de har inte något intresse av att besvara gamla byggnader så tyvärr har huset fått förfalla. Det stod dock kvar än. Man kunde också se det gamla potatislandet och andra försök till uppodlingar.

Tillbaka i Strömsund blev det middag och kvällen

avslutades med att Ola berättade om sin mors släkt och vi tittade på deltagarnas gamla foton.

Det finns säkert många sätt att anordna släktträffar på. Det här var ett. Om alla uttrycker sin glädje över träffen och man dessutom har sådan tur att vädret slår om från ett bedrövt regnande i flera veckor till det mest fantastiska sommarväder under den helg vi hade vår träff, ja, då kan man inte annat än att vara nöjd

Så småningom får vi en dokumentation av Pontus Wikström med berättelser och foton på en cd. Då ska vi uppleva alltsammans igen.

Lisbet Dahlin och jag

Gunvor Hjärtström

15 dagars billuffarresa Borås-Stockholm-Salla T&R.

Vi åkte upp längst östkusten, mest på E4an, till Haparanda. Salla i norra Finland tur och retur. Sedan längs Tornedalen upp till Junosuando. Ner genom inlandet via 6000 åriga utgrävningar i Vuollerim, Släktforskarcentrat i Ramsele, besök i Östersund och planeringsmöte för släktforskar dagarna 2004 på ett kafé med trådlös Internetuppkoppling i Gävle.

Jag träffade Lisbeth på släktforskar dagarna i Borlänge. Hon hade börjat forska på sin fars sida men fastnat redan på en farbror. Det blev ett avbrott i släktforskan och en bok om farbror Erik.

Erik var från Borås och frivillig i Finska vinterkriget. Tillsammans reste vi i hans fotspår, besökte de gårdar och ställen som beskrivs i hans befäls dagbok. Vi sökte upp skolor där de frivilliga var förlagda, de fält där de fick en månads utbildning innan de gav sig iväg på skidor mot fronten. Åkte på de raksträckor där soldaterna skidade, där Barentstransporterna går idag. Passerade nerbrända byar utan en enda gård idag.

Vi hade kartor från 1938 och med stöd av GPS noterade vi de namngivna och intressanta platserna för att få in dessa på digitala kartor.

Vi besökte bl. a. den gård nära fronten i Salla där styrkan var förlagd. Husbonden bekräftade det som står i dagboken, nämligen att människorna brände upp det fienden kunde ha nytta av, förstörde mat som de inte kunde ta med sig när de flydde. På ett ställe hittade de frivilliga ett halvslaktat djur. Det hade de tillagat, för de betraktade sig inte som fiender.

Gården låg otroligt vackert med flera välskötta hus. Boningshuset var från 1850-talet, litet modernt kök (70-tal) var inkilat mellan rummen i fil. För övrigt ett

levande museum, smakfullt inrett för boende med Alvar Aalto-fåtöljer framför TVn. Husbonden (adopterad vid 9 års ålder) och hustrun (hushållerskans dotter) berättade om sina minnen av de frivilliga och om deras träffar på gården vart 5:e år sedan 50-talet.

Parets vardag hade inte förändrats då de gifte sig och tog över gården. De har två barn vilka inte kommer att bosätta sig där, öster om Kemijärvi. De insåg att även deras gård snart skulle bli öde för att i nästa andetag berätta om den utveckling som de själva varit med om och den barnen är med om idag. Han över, hon strax under 80 år.

Vid fronten i Salla kunde vi placera var gränserna gick mellan de stridande utifrån skisserna i dagboken.

Jag har varit där för 30 år sedan och då fanns väldigt många deformerade träd som kämpade tappert för sin överlevnad. Nu fanns det bara ett fåtal halvruddna kvar. Ny tallskog var på väg. Naturen har inget museum med förstelnade tider.

Erik förfrös fötterna och ansiktet vid 30 graders kyla under skidmarschen fram till Salla. Efter avgörandet vid fronten fördes han till Bastuträsk där svenskarna hade ett militärsjukhus för de frivilliga. Idag finns där ett museum om fältsjukhuset.

Vi besökte många minnesmärken, platser där Erik varit. Biblioteken hade en hel del att dela med sig av. Bl. a. lånade jag en bok i Rovaniemi om evakueringen; Flykten till våra grannar.

Till Tornedalen kom många evakuerade och jag föddes där den dag då den första tågtransporten av tyska militärer (med full krigsutrustning) kördes från Luleå till Narvik. Svenska lottakåren utspisade dem utmed spåret. Konsum beordrades att leverera råvarorna.

Publicera släktöversikter

- för samtidens och framtidens skull

Magnus Bäckmark

Släktforskare och personhistoriskt intresserade personer brukar känna till de uppslagsverk som finns på det genealogiska området. I släktcirkelsammanhang kan man inte minst se på dessa uppslagsverk också från ”andra hållet” - nämligen som en möjlighet att däri själv publicera sina släktforskningsresultat. I denna artikel vill jag belysa de särskilda möjligheter som Svenska slätkalendern (Ssk förk. i denna art./ghj) erbjuder.

Ssk grundades 1912 och har hittills kommit ut med 29 band. Det är ett uppslagsverk för i Sverige levande släkter av alla slags karaktärer och bakgrunder. Ett vanligt missförstånd är att en släkt måste vara ”fin” för att höra hemma i slätkalendern. Den uppfattningen kan härmed avlivas. Ett delsyfte med publikationen är att ge ett genealogisk provutsnitt ur det samhälle vi lever i.

I senaste utgåvan kunde t ex Astrid Lindgrens släkt, L M Ericssons, Kallifatides, Stenbeck, Taikon och Anders Walls släkt presenteras, och många ”vanliga” släkter av skilda bakgrunder - sammanlagt 66 stycken. 1.938 släkter finns för närvarande i uppslagsverket.

Vad är det då som publiceras i Ssk? Här finns både färre och fler uppgifter än man är van vid som släktforskare. Datum för födelse och död tas inte med för avlidna, vilket störde mig själv när jag använde kalendern för första gången. Som nybliven släktforskare var jag inställd på att vilja fylla i exakt datum för kyrkobokföringshändelser vid varje person som jag tog reda på detaljer kring. Ssk är inte ersättningskälla för egen släktforskning.

Upplägget är översiktligt. För avlidna medlemmar räcker det med fullständigt namn, levnadsår, titel/yrke och senaste eller huvudsakligaste bostadsort. Födelse- och dödsförsamling tas inte med - de får underförstås av föräldrarnas angivna födelseort respektive av personens senast angivna vistelseort. Ibland, när familjer har flyttat mycket, så blir det därför ofta inte direkt som en födelseort kan fås fram ur släktartikeln. Men med ledning av de vistelseorter som anges brukar man snart kunna identifiera det man önskar gentemot kyrkoarkivmaterialet. Ibland kan man tänkas vilja ”dyka ned” på någon viss familj för att följa någon annan tråd utifrån dem än den som framgår i släktartikeln.

En annan detalj som kan vara bra att känna till är att släktöversikter förkortas när de uppdateras. Redaktionen försöker se till att alla medlemmar av en släkt införs - även i späda ålder avlidna barn - när släkten medverkar för första gången. Säg att uppgifter om sådana barn samt släktmedlemmar som inte lämnat efterkommande med rubrikens släktnamn efter sig väl stått med i verket en gång. Informationen upprepas inte när släktartikeln förr eller senare uppdateras. Då tillförs bara

det som har hänt sedan sist. De tidigare släktmedlemmarna kan sökas i tidigare utgåvor.

Ssk tar med MER uppgifter. Jag avser då uppdateringssträvandet. De flesta släktforskare som medverkar med manus i kalendern brukar nämligen inte ha samma koll på sådana detaljer som vad fastrar och ingifta kusiner egentligen har för yrke för närvarande, när de gifte sig och var de egentligen bor. Släktforskaren har ofta mycket bättre koll på olika detaljer kring anorna. Grunduppgifter om nu levande släktmedlemmar är däremot centrala för detta uppslagsverk. Ssk vill ge en ögonblicksbild över de personer som tillhör en given släkt. Med andra ord: Vart tog de vägen? Vad gör de idag?

I Ssk läggs en artikel upp för varje släktnamn. Ta t ex Astrid Lindgrens släkt, Ericsson. Ingressen börjar med att ta upp det äldsta kända stamföräldraparet, bonden Sven Jönsson och hans hustru Ingeborg Larsdotter, som kring mitten av 1600-talet bodde i Sjöbo i Rumsulla socken i Småland. Ingressen fortsätter sedan med släktled efter släktled fram till Samuel Ericsson (1845-1926), prästgårdsarrendator i Näs i Vimmerby landsförsamling, och hans hustru Ida, född Ingström (1851-1929). Deras efterkommande har behållit hans patronymikon som fast släktnamn. Ur kalenderns perspektiv är dessa makar därmed stamföräldrar till en avgränsningsbar släkt Ericsson.

Till åtskillnad från andra släkter med samma namn blir artikelns rubrik ”Ericsson (från Vimmerby)” eftersom Vimmerby var den förste Ericssons hemsocken. Redaktionen har alltså metoden att utgå från den socken där sonnamnet stelnade till fast släktnamn eller där ett nyantaget släktnamn antogs. Tidigare har något skiftande metoder tillämpats. I verket återfinns därför rubriker som ”Noreen (Värmlandssläkten)” och ”Lenke I” (och II) och så vidare. Rubrikfloran är alltså litet vildvuxen. Som ett rättesnöre för framtiden synes det mest neutrala och användbara att följa ovannämnda mönster med sockennamn (alternativt stadsnamn).

Samuel och Ida utgör första posten i den så kallade presensdelen. Denna del utgör resten av artikeln efter ingressen. Här radas i åldersordning efter ett fallande system alla kvinnliga och manliga medlemmar av släkten. Ättlingar till släkten Ericsson som heter t ex Holm, Wållgren, Lindgren, och Klein hamnar däremot i egna artiklar - redan införda eller annars förhoppningsvis att införas framöver. Med korshänvisningar framgår i vilken årgång man ska slå upp de aktuella ättlingarna.

Redan av det faktum att antalet släktmedlemmar som lever idag brukar vara långt högre än antalet stamföräldrapar förstår man snabbt att huvudarbetet på ett manus till Ssk ligger på presensdelen. Redaktionen hjäl-

Landshövdingarnas kungörelser, udda källa

Bengt Borkeby

Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut (UKF) är en ideell organisation som samlat ett stort nätverk av kulturhistoriskt intresserade människor. Flera av dem är aktiva fritidsforskare. Flera har börjat som släktforskare men så småningom sökt sig till forskning inom många områden.

Vår medlem Gudrun Sanden i Bro har ägnat många år åt att skriva rent och sammanfatta kulturhistoriska dokument. Ett stort arbete som hon och hennes man genomfört med stor framgång är Journal/Ny journal uti Hushållningen 1776-1813 och som givits ut i tre band om vardera ca 250 sidor.

Det som Gudrun nu arbetar med är renskrivning och sammanfattning av det digra material som landshövdingen i Uppsala län kontinuerligt lämnade till länets sockenkyrkor och som skulle läsas upp från predikstolen vid söndagens högmässa. Det material som finns samlat hos UKF finns i inbunda volymer och omfattar tiden 1816 - 1839. Gudrun är klar t o m 1834. Kontinuerligt lägger vi ut sammanfattningarna på vår hemsida www.ukforsk.se Att vi fick tillgång till materialet beror på, att nitiska kyrkans tjänare lagt undan de inbundna volymerna på tornvinden i Låssa kyrka i nuvarande Upplands-Bro kommun. Det var också därifrån som Hushållningsjournalerna kom till nytta och nöje för sentida vetgiriga kulturforskare.

Varför udda källa för släktforskare?

Jo, kungörelserna innehåller mängder av person- och kulturhistoriska uppgifter. Efterlysningar av personer är legio och där finns både namn, födelsetid, utseende, särskilda kännetecken, hur personen var klädd etc etc. Efterlysningarna kan gälla brott av något slag, rymning är inte ovanligt, personer som varit försvunna en längre tid. Det samma gäller för övrigt hästar och kor och andra kreatur. Efterlysningarna kan också gälla borttappade saker. Klockor har tydligen en speciell förmåga att överge sin ägare när han eller hon är på marknad.

Kungörelse om auktioner av lös och fast egendom förekommer ofta. Regementsmöten och andra händelser beskrivs ingående. Var och när rekryterna ska samlas, marschväg, övervakning av kungens befallningshavande etc etc.

Materialet innehåller också alla de kungörelser som kungen via sina landshövdingar ville ha upplästa i landets kyrkor - dåtidens Anslagstavlan, Aktuellt och Rapport.

Så det är bara att prata med någon kyrkans tjänare och be att få inventera tornvinden, orgelläktare eller klockstapel. Landsarkiven har naturligtvis också det här materialet, under vilket signum vet jag inte, frågan är ju fri. Men ta en titt på vår hemsida, där finns mycket matnyttigt för släkt- och hembygdsforskare.

Utmänneligen efterlysas:

110 **S**trädgårdsmästaren Carl Peter Apelquist wid Lynnelöb, hwilken under föregifwande, att han skulle gå till Thoresunds Prästgård i Nyköpings Län, den 4 sistlidne November begifwit sig bort, utan att derefter återkomma till hemorten eller om honom funnat erhållas annan underrättelse, än att han varit synlig den 7 i samma månad i Mariefred och påföljande natten wid Rdgesta Gästgivarergård; Warande bemäldte Apelquist, som är af medelmåttig wårt och har mdrka hår och dgonbryn samt ett födre ärr under wänstra kindbenet, wid afwikandet klädd i ljusgrå wadmalspås, ljusgrå byxor och wäst med flåta megiagsknappar;

2:o Manspersonen Anders Norström från Siwansjö Socken och Gefleborgs Län, hwilken, efter det han någon tid förlidne höst betjenat med arbete i Hallsta by, Luna Socken, sistnämnde Län, tillnarrat sig årsfällige mansgångkläder såsom län

Thords tankar

Gunvor Hjärtström

Thord Bylund (från Bye) gjorde sin värnplikt med nyckel och tillträde till manskapsbiblioteket i tjänsten. Sitt stora intresse för historia kunde han komplettera där. En lumparkompis imponerade med sin antavla och Thord bestämde sig för att börja släktforska. Han planerade att intervjua sin farfar under julleddigheten. Då hände det som så många släktforskare vittnar om. I Thords fall var det just farfar som dog före jul. Tidigare, som sexåring, hade Thord börjat intervjua sin 80-åriga morfar. Projektet blev inte klart innan morfar dog året därpå. I morfars bokskåp fann Thord många somrars läsning. När han i andra klass skulle visa sina färdigheter i meningsuppbyggnad skrev han "konung Fredrik I nypte hovfröken Hedvig Taube..." vilket inte föll i god jord och en fasa var han för skolfröknarna med sina kunskaper i historia. Som 11-åring vann han en uppsättning av Nordisk Familjebok, vilken placerades i hans pojkrum.

Slumpen förde honom sedan till arkivvärlden.

Hur RA/LA samlar, förvaltar (och förvaltas) sitt material ger Thord många inblickar i. När RA flyttade från Riddarholmen och 10-tal depåer till Marieberg skulle så få "arkivsumpar" som möjligt följa med. En av sumparna var en oidentifierad karta som ingen kunnat placera. Plötsligt i nattens mörker i sängen kunde Thord koppla ihop kartan med Fjugesta-mordet. Kartans röda linje visade sig vara mördarens flyktväg. Med källhänvisning fick kartan ett helt annat värde. En annan karta (del i arkivhandling som prästen inte sett) såg Thord inramad på väggen bakom prästen.

När LAH begärde in kyrkoboksmaterialet från församlingarna började de vänta på armadan av lastbilar några dagar senare - det kom ingen. Prästerna hade pratat ihop sig. Thord startade Operation övertalning. Nej-mönster utkristalliserades. Var satt den värsta proppen? Många koppar kaffe uppblandat med gräl och gråt vid besök. Två år senare var det mesta på plats på landsarkiven. Hur dalfolket fick behålla sitt

genom Oskar II och Anders Zorn beskriver Thord också och då nya bestämmelsen "beredskapsjobb för arbetslösa akademiker" löste personalresursfrågan.

I landskapslagarna från 1200- och 1300-talet ansågs stöld vara det värsta brottet och stöld från kyrkan gav dödsstraff, liksom sedelförfalskning. För mord kunde böter räcka. En profoss verkställde spöstraff, alltså en yrkespryglare.

Vice häradshövding är varken ett yrke eller en titel, utan en akademisk hederstitel för den som nuddat vid juridiken. En sådan innehade Marcus Wallenberg d. ä. En kyrkoherde kunde belönas med titeln prost i stället för högre lön och inom krigsmakten var det vanligt med högre titel vid "avsked". Före 1680 var det adelsmän som var lagmän/häradshövdingar. Axel Oxenstena var det för Norrland men var aldrig upp själv för att döma, utan hade underlagsmän i varje landskap.

Med hjälp av en rangrulla kan vilken komplicerad bordsplacering som helst ordnas. På 1700-talet uppstod dock ett problem men Karl XII, som var i Polen och krigade, löste fallet.

DNs frökenreform, från slutet av 1800-talet, gillade inte en adlig postmästare i Råneå. Han strök fröken-titeln på inkommande brev och ersatte med mamsell, jungfru eller piga innan breven delades ut.

1983, då Genealogiska Föreningen fyllde 50 år, arrangerade de på Skansen en utställning med temat "Släktforskning av igår, idag och i morgon". En tanke för "i morgon" var stationära datorer som kunde kopplas ihop med centrala databaser och hur den visionen har utvecklats vet vi. 1988 visade mormonkyrkan, på en arkivkongress i Paris, en CD-skiva och påstod att den kunde innehålla en framtida databas. Idag kopplar vi upp oss direkt till deras centrala databas i Salt Lake City.

Thord har också deltagit till stor del i utvecklingen av SVAR. Med sin mysiga humor ger **Thords tankar** många ååh- var det så- intressant- jahaupplevelser!

En informativ bra-å-ha bok för alla cirkelledare också.

Hjärtligt tack för mig!

*Det har varit roligt att jobba så nära sin hobby som jobbet på förbundet är.
Det är också roligt att se och följa hur släktforskningen blir alltmer populär.
Tack till alla er för den inspiration ni gett på många sätt i olika sammanhang!
Tack för alla varianter av kontakt vi haft! /Gunvor Hjärtström*

Mojts Raka

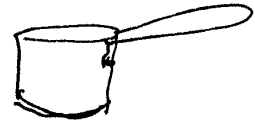
175°

a = au
 s = s
 k = k, l
 st = st, t
 e = n
 g = g
 d = d
 r = r
 ä = ä
 h = f, f
 w = w
 u = u
 m = m
 k = k
 o = o
 g = g
 j = j

2 p nojor } wiperar
 2 dl. potens }

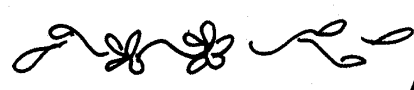
w = w
 r = r
 s = s
 s = s
 h = f, f
 u = u
 v = v

3 dl svartkornmjöl
 2 msk borsgulfenar

75 g smält smör

1 dl kallt vatten mnd

4-5 droppar bittnar- mandulolja!
 pp = p

 Grundar!
 175° i ca. 20 min.

Ofronget nftur gund-
 nin gnr 3 msk. smör, smält +
 1 dl. potens + 2 msk. gundn.^x

Lät stå några min. i ugnen
 Zuttarod !!

x. Blandar

Margareta Grafström